

TEMELJNA VREDNOTA ČLOVEKA – USTVARJALNOST

TOMAŽIN ANDREJA

Center šolskih in obšolskih dejavnosti, dom Čebelica

andreja.tomazin@csod.si

in

BRAJKOVIČ IRENA

Center šolskih in obšolskih dejavnosti, dom Lipa

lipa@csod.si

V življenju ne glede na starost in položaj imamo vedno možnost izbire, na kakšen način oz. kako si predstavljamo kakšno stvar ali dogodek. Naša prepričanja oz. naš vrednostni sistem pošilja neposredno ukaze našemu živčnemu sistemu. Ob vrednotah najprej pomislimo na splošne človeške vrednote, ki izvirajo iz izrazito moralnih norm, kot sta npr. »poštenje« in »zvestoba«, vendar nam gre v prvi vrsti za zelo osebne vrednote in ne za splošne predstave vrednot. Vrednote nam pomagajo spoznati, kaj želimo doseči, kaj je za nas vredno, kje smo usklajeni s svojimi občutki in ali imamo dovolj moči, da si uresničimo svoje želje. Kot kompas so naše vrednote, ki usmerjajo naše odzive k ciljem.

Večinoma imamo ljudje svoj prevladujoči sistem vrednot in le tega je potrebno zaznati in ga uporabiti za doseganje osebne kakovosti. Ko si ozavešimo in dobro spoznamo svojo hierarhijo vrednot, takrat spoznamo in razumemo zakaj počnemo, to kar počnemo. V vrednotah se zrcalijo motivi in zadeve, ki so za nas pomembne. Za spoznavanje svojih vrednot je potreben čas, ozaveščanje in zorenje preko izkušenj. Ljudje imamo vrednote za nekaj podzavestnega in jih začnemo prepoznavati šele takrat, ko so ogrožene; npr. tipično, da zdravje ne pojmuje kot vrednoto, dokler ne zbolimo. Hkrati pa imajo vrednote velikanski čustveni naboj in vplivajo na naše zadovoljstvo. Dajejo smisel in pomen vedenju, to pomeni, da imajo globinski učinek našega zaznavanja in obnašanja. To kar je za nas vredno, nas tudi najbolj motivira. Če si zastavimo cilj, ki ne temelji na naših vrednotah smo daleč stran od cilja. Kadar imamo cilj povezan z našimi vrednotami, takrat imamo največjo motivacijo za delovanje v smeri cilja, saj smo notranje motivirani.

Vsak dan živimo živete vrednote, ki pa se ločijo od idealiziranih oz. zamišljenih vrednot. Velike razlike med idealiziranimi in živetimi vrednotami pomeni razkorak oz. problem ali pa nezadovoljstvo. Razmislimo ali bi bilo dobro idealizirane vrednote bolj približati živetimi ali pa jih živimo in ločimo od idealiziranih. Seveda se tudi vrednote spreminjajo v življenju ali ob večjih korakih.

Razjasnjevanje vrednot v izobraževalnem obdobju se omejuje na spoznavno področje. Učitelj učence spodbuja, da raziščejo svoje vrednote in stališča povezan z zdravjem, s prijateljstvom, z uspehom, s potrošnjo, z okoljem, pri čemer uporablja različne metode in oblike dela in pozornost, da se ne opredeli za nobeno stran. Prav tako lahko učitelj vzpodbuja razpravljanje o moralnih dilemah, o nasprotnih stališčih, na različne načine. S takimi in podobnimi razpravami, povezanimi s poznavanjem ozadja problemov, se razvija kritično mišljenje, ki je pomembna sestavina moralnega učenja. Prav tako je možen izkustveno zasnovan pristop, ki temelji na izkušnji, npr. na doživljanju neokrnjene narave, gozda, potoka,... Izkušnja na začetku ni vezana na razlago, osredotoča se le na vzburjanje prijetnih občutkov in čustev/vrednot občudovanja, čudenja, spoštovanja,.. Analiza, razlaga, definiranje sledi kasneje. Podoben pristop je možen tudi pri umetnosti,..

Uvajanje v vrednostno pomembne akcije ali akcijski pristop je npr. prostovoljno delo – dobro pripravljeno in vodeno, predstavlja dragocen vir izkušenj (zanimivost – tovrstne akcije so del predpisanega učnega programa v mednarodnih gimnazijah). Primeri akcij na področju okoljske vzgoje so urejanje šolske okolice, izboljševanje kakovosti življenja v šolskem okolju, oživljanje krajevne tradicije, boljša ureditev igrišč, ozaveščanje prebivalcev o okoljskih problemih, program varčevanja energije v šoli, ipd,... Tukaj gre za delovanje v resničnem okolju, izkušnje pa se skrbno načrtujejo in na koncu analizirajo in ovrednotijo. Tudi negativne izkušnje v delovanju akcij so dragocene izkušnje.

Med pravimi akcijami so tudi igre vlog ali simulacije, npr. razprave med predstavniki različnih interesnih skupin. Vse našteje aktivnosti pri otrocih ali mladostnikih spodbujajo moralno presojo, razmišljanje o lastnih vrednotah in vrednotah drugih.

Postavljanje velikih in vrhunskih ciljev tako pri posameznikih kot pri organizacijah je mogoče le v okolju, ki celovito vključuje vse zaposlene in pričakuje njihovo ustvarjalnost, jih spodbuja in jim to v največji meri omogoča. Tako se razvija prava inovacijska kultura, ki temelji na sistemu vrednot utemeljenem v ustvarjalnosti in inovativnosti vsakega človeka.

CILJ + VREDNOTA = MOTIVACIJA

Motivacija ustvarjalnosti je v tem, kot je ugotovil dr. Anton Trstenjak, da skuša človek popolneje razviti svoje zmožnosti v interakciji z okoljem, v katerem živi. Človek je ustvarjalen, ker mu to daje osebno zadoščenje, ker mu pogloblja zavest o samem sebi in mu omogoča stik s svetom.

V ustvarjalnem delu šele človek uresničuje in najde sam sebe. Premalo ozaveščamo ustvarjalnost kot temeljno vrednoto, ki daje smisel bivanju in prizadevanju za vrhunsko kakovost življenja.

USTVARJALNOST

Ustvarjalnost pomeni različnost. Vsak človek je lahko ustvarjalen na svoj način. Odločilna stopnja v človekovem razvoju je njegova specifična človeška govorica in raba razuma, ki jo poganja. In na to stopnjo razvoja premalo pomislimo, da je to pravzaprav že pravi preskok. Nobena poznejša doba v človekovem življenju, pa naj si bo še tako ustvarjalen znanstvenik, tehnik ali umetnik, pozneje ni več tako revolucionarna, skokovito ustvarjalna, kakor otrokovo razumevanje slušne govorice, njena uporaba in njeno posredovanje drugim, ko izstopa iz se v dialog, pogovor, s sočlovekom, z družbo.

Po ustvarjalnosti se človek bistveno razločuje od vsega živalskega sveta in se po njej dviga nad njegovo raven. Nosilna moč ustvarjalnosti je človekova simbolična misel in z njo artikulirana govorica. To ima vsak normalno razvit človek, zato je v bistvu vsak človek ustvarjalen, samo v količini ustvarjalnega dela je velikanska razlika med nizko in vrhunsko razvitim kulturnikom, tehnikom ali znanstvenikom.

Ustvarjalni proces vsebuje osnovne tri faze:

1. usvajanje gradiva, znanja, spoznavanje situacije;
2. odkritje ideje, zamisli, rešitve »aha« izkušnja, transformacija gradiva
3. preverjanje rešitve ali ideje, katere se pri umetnikih, znanstvenikih in izumiteljih razširijo.

Za ustvarjalnost ustvarjalne osebe so potrebne nekatere posebne sposobnosti kot tudi druge osebnostne lastnosti.

1. Inteligentnost. Je splošna sposobnost, ki vpliva na sleherno človekovo intelektualno aktivnost. Ugotovitve raziskav kažejo, da inteligentnost sama ne zadošča za ustvarjalnost. Poleg inteligentnosti so potrebne še druge osebnostne lastnosti in tudi ustrezni pogoji v okolju.
2. Divergentno mišljenje. Omogoča reševanje problemov na različne načine in dopušča več možnih rešitev. Sposobnosti divergentnega mišljenja so: Fluentnost – sposobnost odkrivanja velikega števila idej, fleksibilnost sposobnost odkrivanja različnih idej, originalnost – sposobnost odkrivanja novih in nenavadnih idej, elaboracija – sposobnost natančne izdelave ideje oziroma njenega posredovanja drugim.
3. Radovednost. Je težnja posameznika po spoznavanju novega. Brez radovednosti ni ustvarjalnosti. S povečanjem radovednosti se linearno povečuje tudi ustvarjalnost.
4. Nekonformizem. Nekonformistična oseba se mehanično ne podreja večinskemu mnenju, ne da bi ga prej kritično preverila. Je resnično neodvisna, saj sledi izključno svojemu notranjemu prepričanju/vrednotam.
5. Ustvarjalna fantazija, pomaga, da si znamo predstavljati še nikoli videno (znane stvari sestavljamo na nov način (npr. mitološka bitja).
6. Odkrivanje problemov pomeni tudi občutljivost zanje in ne le reševanje že postavljenih problemov.
7. Tolerantnost do nedoločenosti pri nejasnih podatkih ali pojavih je stil spoznavanja, ki smeri razmišljanja, ki niso v skladu z ustaljenimi spoznanji, ne zavrže takoj.
8. Povezovanje oddaljenih pojavov in idej, na začetku drzne in ustvarjalne ideje.
9. Lateralno mišljenje, ki se loči od običajnega linearnega mišljenja. To mišljenje gre v novo smer in išče presenetljive rezultate (npr. vprašanje Kako naj učitelj usmerja učence? lahko obrnemo Kako lahko učenci usmerjajo učitelja?)
10. Osebnostne lastnosti: miselna neodvisnost, odprtost za nove izkušnje, težnja za neredom, radi imajo kompleksne situacije, paradokse, humor in duhovitost. So samozavestni, so vztrajni, odporni proti frustracijam, notranje motivirani s širokimi interesi, spoštujejo tudi iracionalno, otroško v sebi, občasno se radi umaknejo v samoto v vlogo opazovalca, rabijo mir in zlasti svobodo za ustvarjanje.

Ustvarjalno razmišljanje razvijamo z:

- izražanje divjih, neumnih idej,
- postavljanje odprtih vprašanj (npr. Kaj bi se zgodilo, če....? Kaj bi bilo, če bi bilo ...? Naštej tri vzroke za ...)
- vzpodbujanje vprašanj učencev,
- izmišljanje novih problemov (ustvarjalnost je v zastavljanju, ne pa v reševanju problemov),
- pozitivno ovrednotenje ustvarjalnih odgovorov,
- dopuščanje in spodbujanje različnih poti in načinov reševanja nalog,
- dajanje priložnosti za kreativno izražanje: npr. učenci naj sami predlagajo dejavnosti, potek in način reševanja – oblikovanja dnevnih dejavnosti,
- preizkušanje novih stvari, ne da bi se bali neuspeha (aktivnosti se ne ocenjujejo), kajti neuspeh pri kakšni aktivnosti je lahko rešitev problema ali pa vzpodbuda za iskanje rešitve,
- spodbujanje učencev za sodelovanje pri skupnem ustvarjanju (pozor - potrebno je ustvariti pogoje za produktivno sodelovanje),

- dopuščanje deževanja idej ali v skupini ali individualno / poskrbimo za način zapisovanja, pri tem pa ustrezno pazimo, da ne zadušimo idej že na začetku - ne presojajmo prehitro in kritično,
- sami pokažimo ustvarjalnost, domiselnost (npr. uporaba različnih materialov – izdelke),
- naročimo učencem naj naredijo izdelke, ki jih bomo razstavili na določeno tematiko,
- ovrzimo misel, da je ustvarjalnost le za maloštevilne izbrance oz. za najbolj talentirane,
- ustvarjalne sposobnosti so normalno porazdeljene tako kot umske, nekateri jih uveljavijo v poklicnem, drugi v zasebnem življenju (npr. kuhanje, ljudske obrti,...).

Ustvarjalne misli prihajajo v zavest s strani, nepričakovano ter v stanju spontanosti in svobode. Ustvarjalnost je blokirana tedaj, kadar mislec doživlja napetost, bojazen ali strah pred posledicami in podobna notranja stanja. Pri učencih ustvarjalnost upade, ko jim učitelj napove stroge ocene. Razmislimo in si sestavimo svoj vrednostni sistem poučevanja.

Kot učitelji s čim manj klasičnega podajanja znanja poskušajmo pri učencih vzpodbuditi ustvarjalni način razmišljanja, naj učenec odkrije čim več različnih uporabnih rešitev saj je temeljni kriterij ustvarjalnosti izvirnost. Naj naše izkušnje ne vplivajo na učenčevo ustvarjalno mišljenje. Učenec naj odkrije model odprtosti za novosti, ideje, povratne informacije pri učitelju in le njih preizkušanje. Učitelj naj učencem odgovarja na njihova vprašanja z vprašanji. Prav tako naj ima rad humor in se je pripravljen vedno znova učiti in raziskovati neznan skupaj z učenci. Postane naj dober vzgled ustvarjalne osebe učencem, ki ima razčiščene pojme o tem, kaj je ustvarjalnost, njene sestavine in značilnosti, obvlada tehnike ustvarjalnega mišljenja in ima poznano lestvico svojih, družbenih in organizacijskih vrednot. Učence naj učitelj vzpodbuja za zapisovanje ustvarjalnih idej v svoje zapiske, postavlja naj jim uganke, paradokse. Hkrati pa naj ceni umetnost, naravo, izkustveno učenje in globlje estetsko doživljanje.

In kje naj učenec doživi pravo ustvarjalno razmišljanje? Preprosto: v Šoli v naravi.

Za ustvarjalni navdih, osvežitev in seznanitev z uporabljenimi tehnikami ustvarjalnega mišljenja v šoli v naravi, kot tudi spremljajoče oblike in metode dela vas vabimo, da se nam pridružite v istoimenski igralni delavnici »Temeljna vrednota človeka - ustvarjalnost«.

VIRI

Marentič-Požarnik, B. (2003). *Psihologija učenja in pouka*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Pečjak, V. (1987). *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana, Državna založba Slovenije.

Schwarz, A. A. in Schweppe, R. P. (2005). *Moč podzavesti*. Ljubljana, Mladinska knjiga.

Tomažin, A. (1999). *Motivacija in učenje. Seminarska naloga*. Ljubljana, Biotehniška fakulteta.

Tomažin, A. (1999). *Ustvarjalnost. Seminarska naloga*. Ljubljana, Biotehniška fakulteta.